

Hayvanları Koruma Kanunu: İnsanın İnsana Propagandası

Sokak hayvanları meselesi aslında birkaç yıldır tartışılmaktaydı. Ancak iktidar partisi siyasi ajandasına bunu geçtiğimiz haftalarda aldı. Bu bağlamda “hayati tehlike” oluşturan ve sahiplenilmeyen başıboş sokak köpeklerinin uyutulmasını öngören kanun teklifi için çalışmalar başladı. Fakat kamuoyu bu kanun etrafında çok katmanlı bir şekilde kutuplaşmış durumda. Bu yazı, bu kutuplaşma ortamında taraf olmaktan ziyade tarafların biraz da kendisini sorgulaması amacını gütmektedir. Bu sebeple hayvanlara karşı olan ahlaki tutumumuzun nasıl geliştiği felsefe ve etik bağlamında değerlendirilmiştir. Ancak yazının bir özet niteliğindeki genel değerlendirmesi başta verilmiştir. İşin meraklısı için ise Felsefe ve Hayvan başlığından itibaren geniş kapsamlı bir metin söz konusudur.

Etik bir yaşam için gerekli alt yapıyı akılda değil yaşamda aradığımızda, insan ve diğer canlılar ortak bir payda içinde buluşabilmektedir. Çünkü her canlının bir yaşam içgüdüğü ve buna bağlı olarak kendini savunma mekanizması mevcuttur. Bundan dolayı her canlının vücut bütünlüğüne bir saldırı yapıldığında acı çektiğini düşünmek işten bile değildir. Ayrıca akli insanları canlılardan ayıran bir unsur olmaktan ziyade insanı diğer canlılara eşitleyen bir yeti olarak kabul etmek gerekir. Çünkü diğer canlıların doğada yaşayabilmek için doğuştan gelen dirençleri ve savunma mekanizmaları varken insanın doğuştan gelen bir yetisi yoktur. İnsan ancak akli ile paralel olarak savunma mekanizmaları ortaya koyabilmektedir.

Hayvanları Koruma Kanunu

Hayvan haklarını koruma kanunu bütün sorumluluğu vatandaşlara yükleyen ve vatandaşları tehdit eden bir anlayışla oluşturulmaktadır. “Eğer”li bir yasanın hukuk mantığına ne kadar uyduğu tartışılabilir. Bugün Meclis’te 600 milletvekili ve bunun birkaç katı milletvekili danışmanı istihdam edilmektedir. Bu bağlamda bu kadar tek düze hazırlanmış bir anayasa Meclis’in ayıbıdır. Yasaya muhalif partilerin de alternatif bir çözüm sunmadığı bir noktadayız. Oysa dünyadaki örnekleri inceleyip ve kendi sözde millî değerlerimizle harman ettiğimiz bir yasa paketi hazırlamak çok zor olmasa gerek.

Diğer yandan sokak köpeği popülasyonunun artışına komplo teorileri bağlamında cevap ve çözüm arayan bir kesim söz konusudur. Komplo teorileri ise ülkemizde sonuçtan yola çıkarılarak oluşturulmaktadır. Oysa genellikle hayatın kendililiği içerisinde ortaya çıkan bir durum ve bundan yararlanan fırsatçılar söz konusudur.

Şu soruyu sormak gerekir: Türkiye’deki hayvanseverler insan-merkezci olmaktan çıkıp canlı-merkezci mi oldu? Bu soruya verilecek kesin cevap, hayırdır. Aslında yine insani değerlerle

hayvan katliamına engel olmak isteyen bir kitle söz konusudur. Peki, bu sevginin kökeni nedir? İnsanların hayvanlara olan sevgisinin bir nedeni de yine insani dünyamız içindeki problemlerdir. Hayvanlara yönelik sevgi, insanların birbirlerine karşı ilgisizliğinin ve sevgisizliğin bir sonucu olabilir. İnsan temas etmesi gereken bir canlı. Ancak bu teması çoğu zaman kendi türüyle yapamıyor. Ancak karşılıklı çıkarla esir aldığı bir canlıyı istediği gibi sevebilmektedir. Ama bu sevgi biraz objeleştirilmiş bir sevgidir. İnsan, kendi iradesi olan ve bağımsız kararlar alan kendi türünden bir insanı çoğu zaman sevmekte zorlanmaktadır. Çünkü karşıda bir insan var ve onu objeleştirmek oldukça zor. Ama biz bunları hayvanlara yapabiliyoruz. İşte hayvan sevgimizde kendimizi sorgulamamız gereken budur.

Felsefe ve Hayvan

“Felsefe yapma” cümlesi çoğu zaman yüze bir tokat gibi çarpar. Oysa felsefe hayat ile sıkı fıktır. Felsefe içinde olmayan hayatın içinde de olmaz. Ve günlük rutinimizi yönlendirdiğimiz etik anlayışımız felsefenin pratik bir yüzüdür.

Bir sokak köpeğine atılan bir taşın ve başına indirilen her kürek darbesinin bir sorumlusu da ana akım felsefe anlayışı ve ondan türeyen etik anlayıştır. Felsefeye baktığımız zaman pek az doğa ve insan görürüz. Ve felsefenin içinde olmayanın normal hayatta olmasını beklemek mümkün değildir. Klasik felsefe insanın kudretinin pekiştiricisidir. O sebeple insanlar ellerindeki her şeyle hayvanlara vurmaya yeğ görmektedir. Bu yazı içinde kürek darbelerinin felsefi ve etik nedenlerini görmeye daha sonra kürek darbelerine karşı çıkışın felsefe içindeki izlerini size göstermeye çalışacağım.

Klasik Batı felsefesinde insan merkezilik temel esaslardan biridir. Felsefe, Din ve Ahlak içinde insan genel olarak eşref-i mahlukat olarak görülmüştür. İnsanın akıl sahibi olması, onu sorumluluklara ve haklara sahip bir özne olarak görülmesini sağlamıştır. Aklın yalnızca insana ait bir yeti olmasından ötürü insan diğer canlılar karşısında ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Etik değerlere sahip olan ve etik değerler içinde davranabilen insan doğada yaşayan ve ahlaki bir yaşam sürdürmeyen diğer canlılara karşı ezici bir güce sahip olmuştur.

Doğanın ahlak dışı konumlandırılması sebebiyle İnsanın doğaya karşı olan negatif eylemleri göz ardı edilmiştir. Dinsel anlamda bir ruha da sahip olan insan, ruhsuz hayvan ve bitkilere dilediği gibi davranabilirdi. Descartes ve Kant içinde hayvan makineden farksız yaratıklardı. İnsanın bir araç olarak kullanılması hor görülürken hayvanların bir araç olarak kullanılması bir mesele dahi değildi. Bundan ötürü hayvan hakları veya çevresel düşünüş klasik felsefe geleneği içinde kendine yer bulmamıştır. Çünkü insanlar yüzyıllar boyunca yalnız kendi içlerinde konuşmuşlardır. Doğanın sessizliği insanın kudreti olarak anlaşılmıştır ama yanlış anlaşılmıştır. Doğanın insan eylemlerine karşı verdiği cevaplar elbette vardı. Aslında insanın

sefaleti doğayı anlamaya yetmiyordu. İnsanın eylemlerinin doğanın akışını etkileyecek boyuta ulaşması ve doğadan bağrışların yükselmesi daha yeni yeni duyulmaktadır.

Doğanın verdiği tepkileri bize en iyi bilim sunmaktadır. Bilim insanın doğayla kurduğu iletişimidir. Fakat bu iletişim çoğunlukla doğayı manipüle etmek ve ona hükmetmek için kullanılmıştır. Yine de ekoloji, manipülatif bir biçimde kullanılan bilimsel anlayışa tepki olarak süreç içinde kendini var edebilmiştir.

Doğanın, canlıların ve bitkilerin bir akli ve dili yok iddiasını sürdürmeye devam edenler olsa da doğa her an insana reaksiyon vermektedir. Bu reaksiyonu görmek adına bilime de artık ihtiyaç kalmamıştır. Bir çift göz ve akıl bunu anlayabilir. Fakat yine de doğaya zarar vermeye devam eden ve canlıların yaşamını hiçe sayan bir anlayış süreç içerisinde zayıflamamıştır. Bu anlayışa sahip insanları akılsız olarak nitelemek elbette mümkün değildir. Çünkü çoğunluk için doğaya emek ve para harcamak bir lüks olarak görülmektedir.

Ekonomik krizin ve özellikle gıda ürünlerinde yaşanan enflasyonun insanların bu tavırlarında etkili olduğunu unutmamak gerekir. Dünya genelinde ekolojik yatırımlar hala bir lüks olarak algılanmaktadır. Doğayla dost teknolojiler, uygun maliyete piyasaya ürün arz etmek ve rekabete direnebilmek adına taviz verilen ilk unsurlardan biri olagelmektedir. Fakat bütün bunların arkasında yatan şu sebep ekonomik sebeplerden daha önemlidir. Yukarıda bahsedildiği gibi, yüzyıllar boyunca insana en üstün varlık olduğu hem felsefede hem de dinî gelenek içinde anlatılagelmiştir.

İnsanın insana propagandası ile insan eşsiz bir festivalde aynalara bakarak kendisi ile eğlenmiştir. Felsefe içindeki bu spekülasyonların ana etken olduğunu söyleyebiliriz. Ya da doğanın maddi kaynak olarak görülmesinden ötürü insanın doğaya müdahalesini meşrulaştırılmak adına türemiş bir felsefi anlayış olduğunu da söyleyebiliriz. Düşünceye tinsel bir özgürlük vermek eğiliminde olduğumdan ötürü düşünceyi maddi bir dayanağa bağlamak noktasında kuşkuluyum. Çünkü insan örgütlenme gücünü konuşma ve spekülasyon üretme yeteneğinden almaktadır. Yine de felsefenin insanı kutsayan bu bakışına heterodoks gelenekten ilk olarak Spinoza bir karşı duruş sergileyebilmiştir.

Spinoza ve Yaşam Merkezilik

Spinoza diğer düşünürlerden farklı olarak etik felsefesini yaşam güdüsü temeline oturtmuştur. Spinoza her canlının kendini koruma ve varlığını sürdürme istencine sahip olduğunu söyler. Bu sebeple insanın yaşamını korumak ve devam ettirmek adına yaptığı edimler iyi, aksi olanlar kötü olarak tasnif edilmektedir. Spinoza'nın felsefesinde "güç istenci" önemli bir ayrıntıdır. Burada güç kaba kuvvet değil, doğayı anlama süreci olarak yorumlanabilir. Fakat bu güç insanın doğaya egemen olması adına kullanılacak bir güç değildir. Tabiatı gereği

toplumsal bir varlık olan insanın, tutkularına rağmen, doğa yasalarına boyun eğebilmesidir. Bu güç istenci insan-merkezci bir yaklaşım değildir.

Doğadaki her canlı tıpkı insanlar gibi yaşamlarını muhafaza ve idame ettirme güdüsüne sahiptir. Dolayısıyla insan kozmosun merkezi değil, bir parçasıdır. İnsanın kendisini doğanın merkezi değil de bir parçası olduğunu anlaması insanın idrakini arttırıp nedensellik sürecini daha iyi anlamasına sebep olacaktır. Aynı zamanda insan, hem diğer bireylerle hem de çevresi ile olan karşılıklı bağımlılığını algıladığında hem insanlığın hem de çevresinin iyiliği için çaba gösterecektir. İşte bu şekilde Spinoza yaşamı merkeze alarak bir felsefe ve etik anlayış kurgulamaya çalışmıştır. Buna karşılık ana akım felsefe içindeki düşünürler insanın akıl yetisine dayanarak bir etik anlayış oluşturmaya çalışmışlardır.

Ana akım felsefeye karşı çıkışlardan biri de canlı etiği savunucularından olan Peter Singer'dan gelmiştir.

Peter Singer: Duyarlılık Merkezli Etik

Singer'a göre acı veya zevk hissetme yetisine sahip olmanın bir canlının yaşamının değerli sayılabilmesi için yeterlidir. Acı ve zevk duyan bir canlının yaşamını ilgilendiren şeyler ahlaki bir çerçevede düşünülmelidir. Singer, *Animal Liberation* adlı kitabında hayvanların acı çekip çekilmediğinin anlaşılacağına var sayan savlara karşı uzun bir açıklama yapmaktadır. Özetle merkezi bir sinir sistemine sahip her canlının acı çekebileceği var sayılmaktadır. Hayvanların da acı çekme ve zevk alma duyarlılığına sahip olduğunu kabul eden düşünür, insanların da içine dahil olduğu "duyarlı" (sentient) varlıklar tanımlamasını geliştirir. Ona göre, bütün duyarlı varlıklar eşit bir biçimde değerlendirilme/davranılma ilkesine tabi tutulmalıdır. Çünkü yazara göre, bir canlının acı çektiği anlaşıldığı zaman bunun ahlaki olarak meşrulaştırmak için herhangi bir sebep ileri sürülememektedir.

Singer, herkesin eşit haklara sahip olmasını beklemese de herkese eşit bir şekilde davranılmasının bir prensip olması gerektiğini savunmaktadır. Bu hususta ise Singer, vücut bütünlüğü ilkesi üzerinde durmaktadır. İnsanların ve hayvanların eşit bir şekilde vücut bütünlüğüne sahip olmasını beklemek eşit ve ahlaki bir anlayıştır.

Regan: Yaşam Özneleri

Regan, hayvan hakları savunucuları arasında önemli isimlerden biridir. Singer duyarlılık merkezli etiği eleştirerek daha çok hak ve değer temelli bir savunuculuk modeli geliştirmiştir. Regan, Singer'ın fayda temelli etiğinin göreceli sonuçlara yol açacağını ve hayvanların insanlar tarafından araçsallaştırılabileceğini ileri sürerek daha çok Kantçı bir bakış açısı ile genelgeçer bir model oluşturmaya çalışmıştır.

Regan, Kant'ın öznelerin ahlaki olarak haklara sahip olması için özgür karar alma ve hareket etme kapasitesine sahip olması gerektiği yönündeki düşüncesini eleştirir. Yetişkin bir birey tam anlamıyla ahlaki bir özne olmak için yeterli kriterlere sahipken çocuklar veya engelliler sahip değildir. Buna rağmen çocukların hakları vardır ve bir araç olarak kullanılmaları ahlaki bir boyuta sığdırılmaz. Fakat söz konusu hayvanlar olunca insanoğlu çifte standart uygulamaktadır.

Fakat bunu aşmak adına Regan'ın bir önerisi vardır. Bütün varlıkların ortak noktasının yaşam olduğu hatırlanmalıdır. Regan, bu ortak nokta üzerinden yeni bir ahlaki anlayışı geliştirmeye çalışır. Bu noktada Kant'ın özne anlayışını hayvanları da içine katarak geliştirir. Bu sebeple hayvanların da insanlar gibi yaşam özneleri (subject of life) olduğunu vurgular. Hayvanlar yaşam öznesi olduğundan beri kendi içsel değerlerine sahiptirler. Dolayısıyla kendi için değerine sahip bir canlı/yaşam öznesi bir araç olarak kabul edilemez.

Bir bonus olarak aşağıdaki mitolojik anlatıya bakmanızı öneririm.

“Tanrılar, yeryüzünü yaşayan canlılarla doldurmak için karar verdiklerinde Prometheus ve Epimetheus'u onları üretme ve onlara uygun nitelikler sağlama ile görevlendirmiştir. Epimetheus güçlerin gereğince dağıtılması işini, Prometheus ise bu süreci gözden geçirme, denetleme işini üstlenir. Ancak ismi 'iş işten geçtikten sonra öğrenen' anlamına gelen Epimetheus, dikkatsizdir; farklı türler arasında onların yaşamayı sürdürebilecekleri ve kendilerini dengeli bir şekilde yeniden üretebilecekleri karakteristikleri dağıttıktan sonra insanoğlunu üretme anına gelince doğal yetilerini tedbirsizce tükettiğini fark eder. Neticede çıplak, zayıf herhangi bir özel yetiden yoksun ve hayvanlardan daha alt düzeyde bir insan üretmek zorunda kalır. Bu soruna çare olması için Prometheus, Hephaistos'tan ve Athena'dan ateşi ve teknik bilgeliği çalmıştır. Bu yetenekler insanlar arasında dağıtılır ve onları kullanmakla insanlar hayvanların üstüne çıkmayı, eserler üretmeyi, şehirler kurmayı garanti altına alırlar; fakat topluluklar halinde yaşama becerisini gösteremezler, birbirlerini öldürmeye başlarlar. Bu noktada Zeus, insanların kaderinden endişe eder ve bir tanrıyı, Hermes'i onlara adalet ve tevazu erdemlerini getirmesi için görevlendirir. Bu erdemlerin her insana bireysel olarak verilmesini isteyen Zeus, bu sayede insanların şehirlerde ahenkli bir yaşam sürebileceklerini umar. Bu erdemlerin tekhnelerde olduğu gibi sadece belirli bazı kişilere değil herkes pay alacak şekilde dağıtılması istendiği için Zeus, edebe ve doğruluğa sahip olmayanların öldürüleceğine dair yasalar konulmasını da ister (Umut, 2018).

KAYNAKÇA

Bentham, Jeremy (1907). Of the Principle of Utility introduction to the Principles of Morals and Legislation, Oxford edition. Erişim Adresi: <https://www.laits.utexas.edu/poltheory/bentham/ipml/ipml.c01.html>

Bentham, Jeremy (2017). An Introduction to the Principles of Morals and Legislation, Erişim Adresi: <https://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/bentham1780.pdf>

Çal, Hasan Cem (2019). Spinoza'nın İyi-Kötü Ayrımı ve Ahlâk Karşısında Etik, Birikim Dergisi, <https://birikimdergisi.com/guncel/9477/spinozanin-iyi-kotu-ayrimi-ve-ahlak-karsisinda-etik>

Nietzsche, Friedrich. (1998). On the Genealogy of Morality. (Translated by Maudemarie Clark and Alan J. Swensen.) Indianapolis, IN: Hackett Publishing Company.

Ruşen Keleş ve Can Hamamcı. (2005). Çevre Politikası. İmge Kitapevi.

Singer, Peter (2020). Ethics, Encyclopædia Britannica, <https://www.britannica.com/topic/ethics-philosophy>

Umut, T. N. (2018). Antik Yunan'da Tekhnê ile Ahlâki Alan Arasındaki İlişki Üzerine. Beytulhikme An International Journal of Philosophy, 8 (1), 191-213.).

Şahin, Damla (2020). Spinoza'nın Tanrısı: "Etika" Ekseninde Spinoza'nın Tanrı Görüşü, Evrim Ağacı, ed. Çağrı Mert Bakırcı, <https://evrimagaci.org/spinozanin-tanrisi-etika-ekseninde-spinozanin-tanri-gorusu-9106#>

Yeke, Yıldız Karagöz (2011), Spinoza'da Felsefe, Etik ve Siyaset Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi, Sayı 16, 2011, 95 – 122.

Muhammet Ali Yunus, "Hayvanları Koruma Kanunu: İnsanın İnsana Propagandası"
<https://www.fikirtepedi.com/gundem/hayvanlari-koruma-kanunu-insanin-insana-propagandasi/> (Yayın Tarihi: 29 Mayıs 2024).